

SIVILOMBUDET

Justis- og beredskapsdepartementet
Postboks 8005 Dep
0030 OSLO

Vår referanse
2021/1174

Deres referanse

Vår saksbehandler
Helen Håkonsholm

Dato
14.12.2021

Sivilombudets funn om barn i politiarrest - behov for nasjonale tiltak

Sivilombudets undersøkelse av forholdene for barn i arrest

Frihetsberøvelse er et inngripende tiltak og mennesker som blir fratatt friheten kan være særlig utsatt for brudd på menneskerettighetene. Barn som fratas friheten er spesielt sårbare og har derfor krav på et særlig vern mot slike inngripende tiltak.¹

Under forebyggingsmandatet har Sivilombudet besøkt flere steder der barn og unge er eller kan være fratatt friheten. Besøkene har resultert i flere anbefalinger om politiets rolle eller bruk av politibistand på institusjon.² Vi har også gjennomført besøk til politiarrester og gitt anbefalinger om politiets håndtering av mindreårige i forbindelse med flere av disse.³ Under besøkene til politiarrester har vi imidlertid ikke tidligere sett på forholdene spesielt for mindreårige.

Siden etableringen av forebyggingsenheten i 2014 har Sivilombudet fulgt myndighetenes rapporteringer om bruk av arrest overfor mindreårige. Etter en periode med nedgang har vi merket oss at det siden 2018 igjen har vært en klar økning i omfanget av barn i arrest i Norge.⁴ Flere aktører har uttrykt bekymring over dette.⁵

På denne bakgrunnen gjennomførte Sivilombudets forebyggingsenhet i 2021 en undersøkelse av hvordan barns rettigheter ivaretas når de blir pågrepet av politiet og satt i arrest. Undersøkelsen omfattet et besøk over to dager til Oslo politidistrikt 11.-12. mai i år.

¹ FNs menneskerettighetsråd, Rapport fra FNs spesialrapportør for tortur, 5. mars 2015, A/HRC/28/68 (heretter FNs spesialrapportør mot tortur, 2015), avsnitt 16-18.

² Barnevernets akuttinstitusjon for ungdom (2016), Akershus ungdoms- og familiesenter, avd. Sole (2016), Hedmark ungdoms- og familiesenter, avd. Vien (2017), Alta ungdomssenter (2017), Alta Aleris (2017), Agder behandling ungdom, avd. Furuly (2018), Humana Øst, avd. Jessheim og Hol gård (2019), Helse Stavanger HF, avd. psykisk helsevern barn og unge (2019).

³ Lillestrøm sentralarrest (2014), Drammen sentralarrest (2014), Tønsberg sentralarrest (2014), Bergen sentralarrest (2016).

⁴ Nedgang ble registrert i 2020. Ifølge Politidirektoratet *Årsrapport om arrestforhold 2020* antas denne nedgangen å henge sammen med Covid-19 pandemien og smitteverntiltak gjennomført i denne forbindelse (skjenkestopp, skjenkeforbud, lavere mobilitet etc).

⁵ Både Forsvarergruppen i Advokatforeningen, Barneombudet og NIM har blant annet vært i dialog med Oslo politidistrikt om barn i arrest i 2020/2021.

Dette er landets største politidistrikt og der flest barn settes i arrest. Vi hentet også inn dokumentasjon for alle mindreårige som hadde blitt pågrepet eller innbrakt og plassert på celle i perioden 1. januar - 12. mai 2021. Dette omfattet 35 personer. Av disse var 34 pågrepet og 1 innbrakt. På bakgrunn av dette konsentrerte vi våre nærmere undersøkelser om pågripelser. I tillegg hentet vi inn informasjon fra de elleve andre politidistriktene. Det ble også innhentet informasjon fra Politidirektoratet, Spesialenheten for politisaker, Uteseksjonen, Barneombudet, Forsvarergruppen i Advokatforeningen og Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM). Rapporten med funn og anbefalinger til Oslo politidistrikt er oversendt politidistriktet med kopi til Justis- og beredskapsdepartementet og Politidirektoratet 30. november i år.

Vår undersøkelse avdekket samtidig behov for nasjonale tiltak for å sikre at barns rettigheter ivaretas fullt ut når de pågripes og settes i arrest. På denne bakgrunn tar Sivilombudet her opp følgende utfordringer med departementet:

Pålitelige tall for barn i politiarrest

I stortingsproposisjonen Barn og straff (2010–2011) ble det varslet tiltak for oppfølging av mindreårige i arrest. Det skulle blant annet legges til rette for å «høyne datakvaliteten i registreringen av mindreårige i arrest».⁶ I tiden etter har det gradvis kommet på plass statistikk om mindreårige i arrest, blant annet i Politidirektoratets årsrapporter om arrestforhold.

Sivilombudets undersøkelse har vist at tall for arrestasjoner av mindreårige i Norge fremdeles er usikre.⁷ Tall rapportert i Politidirektoratets årsrapporter om arrestforhold, var i flere tilfeller ikke i samsvar med tall politidistriktene rapporterte direkte til Sivilombudet. Vi har ikke undersøkt årsakene til avvikene, men det fremstår klart at det fremdeles ikke finnes god nok statistikk over arrestasjoner av mindreårige i Norge.

Det kom også fram at tallene rapportert fra politidistriktene til Politidirektoratet dekket ulike forhold. Dette medførte blant annet at det ikke var mulig å sammenlikne de forskjellige politidistriktenes tall for hvor stor andel av de mindreårige som ble innbrakt eller pågrepet, som ble plassert på celle.

Det er uheldig at det fortsatt ikke finnes pålitelige tall over barn i arrest i Norge. Dette svekker sentrale myndigheters mulighet til å kontrollere at regelverket håndheves i samsvar med gjeldende rett, slik at barn kun fratas friheten som en siste utvei og for et kortest mulig tidsrom.⁸

Sivilombudet ber departementet om å redegjøre for hvordan man vil sikre at det utarbeides en pålitelig nasjonal oversikt over bruk av politiarrest overfor mindreårige.

⁶ Prop. 135 L (2010–2011), kapittel 4.2.4, side 29–30.

⁷ Se også spesifikke funn etter besøket til Oslo politidistrikt, rapportens kapittel 5.1, side 20.

⁸ FNs barnekonvensjon artikkel 37 b) andre punktum, jf. menneskerettsloven §§ 2 og 3.

Dokumentasjon om barn i politiarrest

God dokumentasjon er viktig for å sikre at barns rettigheter og behov ivaretas. FNs barnekomité understreker viktigheten av at politiet dokumenterer behandlingen av barn og unge i forbindelse med hele arrestforløpet, inkludert pågrepelse, transport, avhør, og opphold i politiarrest.⁹

Behovet for å bedre dokumentasjonen som gjelder mindreårige i arrest ble allerede understreket i stortingsproposisjonen Barn og straff (2010-2011). Det ble vist til at registreringsrutiner måtte «gjøre det mulig å holde god oversikt over begrunnelsen for at et barn plasseres i politiarrest og lengden av oppholdet».¹⁰

Intervjuer med ansatte i ulike funksjoner i Oslo politidistrikt tydet på et bevisst forhold til at det skal være en høy terskel («særlig påkrevd») for å pågripe barn.¹¹ Gjennomgang av straffesaksdokumenter viste at ungdom som ble fremstilt for arrest i perioden vi undersøkte var pågrepet for alvorlige hendelser.

Dokumentasjonen Sivilombudet gjennomgikk, manglet imidlertid i de fleste tilfeller konkrete opplysninger om hva som gjorde at pågrepelsen av den mindreårige hadde vært særlig påkrevd i det enkelte tilfellet.¹²

Sivilombudet gjennomgikk også et utvalg arrestjournaler fra Oslo politidistrikt og landets øvrige politidistrikter. Gjennomgangen viste at dokumentasjonen ikke alltid inneholdt tilstrekkelige opplysninger om sentrale forhold, som for eksempel gjennomføringen av tilsyn av mindreårige innsatte som var satt på celle. Det var gjennomgående mangelfullt dokumentert om alternativer til plassering på celle var vurdert og forsøkt. I flere journaler som gjaldt mindreårige som arrestert, men ikke plassert på celle, var det ikke mulig å slå fast hvor vedkommende var blitt holdt tilbake.

Sivilombudets undersøkelse viser at dokumentasjon av mindreåriges opphold i arrest fremdeles har mangler. Dette hindrer effektiv kontroll av mindreåriges forhold under frihetsberøvelse og kan svekke overholdelse av de krav som er satt.

Sivilombudet ber om å bli orientert om hvilke tiltak som er eller vil bli iverksatt for å sikre at mindreåriges arrestforhold dokumenteres på en slik måte at politiet, overordnet myndighet og kontrollorganer har tilgang til alle relevante opplysninger om pågrepelsen og arrestforløpet.

⁹ FNs barnekomité, Generell kommentar nr. 24, 18. september 2019, CRC/C/GC/24, avsnitt 41.

¹⁰ Prop. 135 L (2010-2011) Endringer i straffeloven, straffeprosessloven, straffegjennomføringsloven, konfliktrådsloven m.fl. (barn og straff), kapittel 4.2.4, side 30.

¹¹ Straffeprosessloven § 175 første ledd og påtaleinstruksen § 9-1 første ledd.

¹² Sivilombudets vurdering er basert på gjennomgang av utvalgte dokumenter i 34 straffesaker, tilhørende operasjonslogger (PO-logger) og påtaleseksjonens loggføringer av beslutningsgrunnlaget for pågrepelsen i kriminaletterretningssystemet Indicia. Gjennomgang av loggføringer i Indicia viste at dokumentasjonen bar preg av tilfældighet og kun unntaksvis tilførte informasjon utover det som forelå i operasjonsloggen eller pågripelsesbeslutningen.

Barnevennlige arrestlokaler

Barn som er fratatt friheten har rett til trygge omgivelser.¹³ Europarådets torturforebyggingskomité (CPT) anbefaler at mindreårige ikke settes i ordinære politiceller, men i barnevennlige omgivelser.¹⁴

Arrestinstruksen fastslår at mindreårige kun kan plasseres på celle eller i et annet låst rom når det er «tvingende nødvendig».¹⁵ Terskelen er dermed forutsatt å være høyere enn for pågripelse.¹⁶ Dersom plassering på celle ikke er tvingende nødvendig, skal den mindreårige tilbakeholdes i et mindre inngripende lokale.¹⁷

Sivilombudets undersøkelser tyder på at landets politidistrikter mangler tilrettelagte alternativer til celle. Ingen av politidistriktene rapporterte å ha tilrettelagte rom som kunne brukes som alternativer til celle hvis mindreåriges opphold i arresten strakk seg over flere timer. Mangel på alternativer gir en klar risiko for at politidistriktene ikke gjør reelle vurderinger av kravet om at det må være «tvingende nødvendig» før mindreårige plasseres på celle.

De fysiske omgivelsene er viktige for å gjøre frihetsberøvelsen så lite belastende som mulig. I Norge er cellene i politiets arrestlokaler glatte celler; som regel kun utstyrt med en brisk og et innebygget toalettjørne. De aller fleste glattceller har ingen mulighet til å se ut.¹⁸ Utformingen bidrar til at mange, uavhengig av alder, opplever et opphold i politiarrest som svært belastende.

Sivilombudets undersøkelser tyder på at svært få av politidistriktene har iverksatt tiltak for å tilrettelegge celler for mindreårige. I Oslo politidistrikt har enkelte små tilpasninger ikke endret cellenes karakter av glattceller.

Det er viktig å sikre trygge og barnevennlige omgivelser for barn som pågripes eller innbringes til politiarrest, i tråd med anbefalinger fra CPT.¹⁹ Etter Sivilombudets vurdering

¹³ FNs barnekonvensjon artikkel 37 bokstav c første punktum, FNs Havanaregler, regel D 31. Retningslinjer fra Ministerkomiteen i Europarådet om et barnevennlig rettssystem, punkt 32.

¹⁴ CPT (2015), punkt 99: "Further, every effort should be made to avoid placing juveniles in ordinary police cells but rather to hold them in a juvenile-friendly environment". Se også FNs spesialrapportør mot tortur (2015), avsnitt 84 k), som anbefaler "Not to detain children in law enforcement establishments for more than 24 hours, and only in child-friendly environments".

¹⁵ Arrestinstruksen, kapittel 5 Særlig om mindreårige.

¹⁶ Politidirektoratet, Veileder til instruks for bruk av politiets arrester, 9. november 2018 (heretter veileder til arrestinstruksen), kapittel 5 Særlig om mindreårige, tredje avsnitt, side 16.

¹⁷ Veileder til arrestinstruksen, kapittel 5 Særlig om mindreårige, tredje avsnitt, side 16.

¹⁸ I Sverige skal arrestceller være møblert med stol, bord, seng og oppbevaringsmuligheter, i tillegg til dyne, pute, madrass, speil, klokke og radio. I situasjoner der en person er beruset, voldsom eller syk skal cellene være tilpasset sikkerhetsvurderinger og hindre den arresterte i å skade seg selv eller andre, se § 3 i förordningen om utformningen av häkten och polisarrester, kapittel 1 §§ 7 og 8 i PMFS 2015:7 og Polismyndighetens allmänna råd PMFS 2015:7.

¹⁹ CPT (2015), punkt 99: "Further, every effort should be made to avoid placing juveniles in ordinary police cells but rather to hold them in a juvenile-friendly environment". Se også FNs spesialrapportør mot tortur (2015), avsnitt 84 k), som anbefaler "Not to detain children in law enforcement establishments for more than 24 hours, and only in child-friendly environments".

tilsier dette at celler som skal brukes for barn og unge når dette er «tvingende nødvendig» bør utformes på en måte som mest mulig demper belastningen ved å oppholde seg i dem. Det bør utarbeides krav til utforming av arrestlokaler som er tilpasset barns behov. Glattceller er ikke barnevennlige og skaper ikke trygghet, og barn bør derfor ikke plasseres på glattcelle. Det bør legges til rette for medvirkning fra barn og representanter for barns interesser i arbeid med utforming av arrestlokaler.

Sivilombudet ber om en orientering om hvordan departementet vil sikre at politiet har arrestlokaler med egnede alternativer til plassering på glattcelle, som ivaretar barns behov for trygghet i samsvar med menneskerettslige standarder.

Barns rett til informasjon som er tilpasset deres behov

Barn og unge som blir fratatt friheten har krav på god og tilpasset informasjon fra de blir tatt hånd om av politiet, til de blir løslatt eller overført til et fengsel eller annet sted. Risikoen for krenkelser er stor i de første timene av en frihetsberøvelse, og FNs barnekonvensjon krever at barn som mistenkes for en straffbar handling, informeres umiddelbart og direkte om mistanken mot seg, samt om retten til juridisk bistand i saken.²⁰ Informasjonen må tilpasses barnets alder og modenhet og gis både skriftlig og muntlig. Det er avgjørende at informasjonen formidles på en enkel, ikke-teknisk måte, med et språk den mindreårige forstår, om nødvendig med tolk.²¹

Barn som pågripes og plasseres i arrest kan være preget av krise, sjokk eller ruspåvirkning. Enkelte forstår verken norsk eller engelsk. Informasjon bør derfor gjentas og tilpasses og myndighetene bør sikre at den mindreårige forstår hvorfor de er fratatt friheten, hvilke muligheter de har og den videre saksgangen.²²

Besøket til Oslo sentralarrest avdekket at den skriftlige informasjonen som ble utdelt til barn ved innsettelse i Oslo sentralarrest, var utformet for voksne arrestanter. Språket var vanskelig å forstå og det manglet viktig informasjon, som barns rett til enhver tid under arrestoppholdet å ha mulighet til samvær med voksne.

Det syntes å være stor variasjon i hvordan informasjon ble formidlet muntlig til mindreårige i forbindelse med både pågripelse, innsettelse og oppholdet på celle, og under avhør. Intervjuer og gjennomgang av dokumentasjon og lydopptak fra avhør viste at noen var gode til å formidle informasjonen og la vekt på å undersøke om den mindreårige hadde forstått, mens andre gikk gjennom rettighetene raskt og rutinemessig uten å sjekke om informasjonen var forstått.

²⁰ FNs barnekonvensjon artikkel 40 nr. 2 (b) (iv) og FNs barnekomité, generell kommentar nr. 10, avsnittene 58–60. Se også EMK artikkel 5 nr. 2 og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 9 nr.2 og A/HRC/RES/31/31, avsnitt 6; A/HRC/46/15, avsnitt 4. Se tilsvarende CPT (2015), avsnitt 98.

²¹ Se hhv. EMDs dom i Khlaifia og andre mot Italia (Storkammer), 15. desember 2016, klagenr. 16483/12, avsnitt 115 og FNs barnekonvensjon artikkel 40 nr. 2 b) (vi) jf. FNs barnekomité, generell kommentar nr. 24, avsnitt 48 og 64.

²² FNs barnekomité, Generell kommentar nr. 24, avsnitt 47 og 48.

Det mangler nasjonale føringer for hvordan retten til informasjon ved frihetsberøvelse skal sikres på en måte som er tilpasset mindreårige.²³

Sivilombudet understreker at det må sikres at barns rett til både skriftlig og muntlig informasjon ivaretas på en måte som er tilpasset dem, og at det gjennomføres opplæring og etableres rutiner for å sikre god muntlig informasjon både under arrestopphold og i forbindelse med avhør. Standardisert informasjonsmateriell bør være tilpasset barn og i tråd med menneskerettslige standarder og utarbeides i samråd med barn og representanter for barns interesser.

Sivilombudet ber om å bli orientert om tiltak for å sikre at mindreårige som pågripes og settes i arrest får tilrettelagt informasjon tilpasset sin alder og modenhet.

Regelverk tilpasset barns behov og barnets beste

Straffeprosessloven, politiloven og tilhørende regelverk skal tolkes og anvendes i lys av Grunnloven § 104 og FNs barnekonvensjon.²⁴ Sivilombudets undersøkelse har synliggjort at lov- og instruksverket som setter rammer for utøvelsen av politimyndighet, på enkelte viktige områder ikke reflekterer barns grunnleggende rettigheter.

Barns rett til å bli hørt

En sentral rettighet for alle barn er retten til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv. Deres mening skal tillegges vekt i overensstemmelse med alder og utvikling.²⁵

FNs barnekomite anbefalte i 2018 at Norge utarbeidet klare kriterier for vurderinger av barnets beste og at dette sikres fullt ut i alle prosedyrer og beslutninger som berører barn.²⁶ Komiteen anbefalte Norge å øke sin innsats for å styrke overholdelsen av barnets rett til å få uttrykke sin mening, særlig når det gjelder barn som risikerer å bli utelatt i slike sammenhenger.²⁷

Sivilombudets besøk til Oslo politidistrikt avdekket noen eksempler på at barns rett til å bli hørt ikke ble godt nok ivare tatt under oppholdet i arrest.

Straffeprosessloven fastslår at det er verge som skal velge forsvarer når en mistenkt er under 18 år.²⁸ Besøket til Oslo politidistrikt viste at dette kan sette pågrepne barn i en sårbar situasjon da reglene gir rom for at verge kan avslå forsvarer på vegne av den mindreårige. Advokater er avhengig av barnets tillit for å kunne ivareta den mindreåriges rettigheter når hun eller han er siktet for et straffbart forhold. Mindreårige bør derfor bli hørt i spørsmålet

²³ Se Forskrift om bruk av politiarrest § 2-10 og Instruks for bruk av politiets arrester (arrestinstruksen) pkt. 6.6.

²⁴ Menneskerettsloven §§ 2 og 3.

²⁵ Grunnloven § 104 første ledd og FNs barnekonvensjon artikkel 12.

²⁶ FNs barnekomité, avsluttende merknader til Norges kombinerte femte og sjette periodiske rapport om gjennomføringen av FNs barnekonvensjon, 4. juli 2018, CRC/C/NOR/CO/5-6, avsnitt 13 a) og b).

²⁷ Ibid, avsnitt 14 a).

²⁸ Straffeprosessloven § 94 andre ledd.

om forsvarerbistand og valg av forsvarer, og deres mening bør tillegges vekt i tråd med deres alder og utvikling.²⁹

Barns rett til å bli hørt er også relevant i forbindelse med varsling av foresatte. Politiinstruksen og arrestinstruksen fastslår at foreldre eller foresatte alltid skal varsles når en mindreårig settes i arrest.³⁰ Varsling er et sentralt beskyttelsestiltak, og i Oslo politidistrikt så dette ut til å bli sikret systematisk. I særskilte tilfeller vil det imidlertid kunne tenkes at varsling av foreldre ikke er til barnets beste.³¹ Når barn ikke høres er det heller ikke mulig å vurdere om det er til barnets beste å underrette foreldrene, eller om underretning må gis til andre som kan ivareta barnets interesser.

Sivilombudet ber om departementets vurdering av hvordan barns rett til å bli hørt i alle avgjørelser og forhold som gjelder dem selv skal sikres.

Barns rett til offentlig oppnevnt forsvarer

Mindreårige som pågripes har som hovedregel rett til offentlig oppnevnt forsvarer fra det øyeblikket det blir klart at de ikke løslates innen 12 timer etter pågripelsen.³² Forsvarer kan også oppnevnes der særlige grunner taler for det.³³

Norske straffeprosessuelle regler gir rom for å avhøre mindreårige som siktet uten forsvarer til stede. De fastslår som nevnt også at det er barnets verge³⁴ som skal velge forsvarer.³⁵ Mange barn som kommer i kontakt med politiet, har utfordrende livssituasjoner og har ikke nødvendigvis omsorgspersoner med tilstrekkelige ressurser til å ivareta deres interesser. En verge vil som regel heller ikke være en profesjonell aktør som kan sikre mindreåriges rettssikkerhet i en strafferettslig sammenheng.

CPT har anbefalt Norge å sikre at mindreårige ikke blir avhørt eller bedt om å uttale seg eller signere dokumenter som gjelder lovbrudd de er mistenkt for, uten bistand fra en forsvarer.³⁶ Prinsippet om at barn ikke skal avhøres som mistenkt uten tilstedeværelse av en advokat ble nylig også inntatt i den første internasjonale manualen med standarder for intervjumetodikk under etterforskning og informasjonsinnhenting, de såkalte «Mendez-prinsippene».³⁷ Her er nasjonalt lovverk om forsvarerbistand til barn som er pågrepet for straffbare forhold, ikke i tråd med internasjonale normer.

²⁹ Grunnloven § 104, FNs barnekonvensjon artikkel 12 og EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav c.

³⁰ Arrestinstruksen, kapittel 5 første avsnitt jf. politiinstruksen § 9-2 andre ledd.

³¹ Se til sammenlikning EU-direktiv 2016/800 11. mai 2016 om rettssikkerhetsgarantier for barn som er mistenkte eller tiltalte i straffesaker, som gir detaljerte regler om varsling til barns foreldre eller verge, artikkel 5 (1) a.

³² Straffeprosessloven § 98 første ledd jf. § 100.

³³ Straffeprosessloven §100 andre ledd.

³⁴ Det følger av vergemålsloven § 16 at verge for en mindreårig er den som har foreldreansvar for den mindreårig etter reglene i barneloven, og som er myndig.

³⁵ Straffeprosessloven § 94 andre ledd.

³⁶ CPTs rapport etter besøk til Norge 28. mai til 5. juni 2018, CPT/Inf (2019) 1, avsnitt 20.

³⁷ Mendez-prinsippene (2021), avsnitt 139.

Sivilombudet ber om departementets vurdering om behov for tiltak som sikrer at mindreårige som er pågrepet av politiet, ikke avhøres uten bistand av en offentlig oppnevnt forsvarer.

Barns særlige vern mot inngripende maktbruk

All bruk av makt mot mindreårige må være så lite inngripende som mulig og skal avsluttes straks faren er avverget.³⁸ I arrest kan bruk av makt bare skje overfor mindreårige i ekstraordinære tilfeller når dette er nødvendig for å forhindre umiddelbar skade på den unge selv, eller på andre, og kun når alle andre virkemidler har vært forsøkt.³⁹ Maktbruk som ikke er strengt nødvendig, gir risiko for brudd på forbudet mot umenneskelig eller nedverdiggende behandling.⁴⁰ Det gjelder særlig når fysisk makt brukes mot mindreårige.⁴¹

Funn fra besøket til Oslo politidistrikt viste at alder ikke alltid ble tillagt selvstendig betydning ved politiets vurdering av bruk av makt, også der situasjonen ikke var akutt. Noen polititjenestepersoner var bevisste på at bruk av makt og maktmidler kunne oppleves særlig traumatisk for barn, men bare et mindretall tilla alder egenvekt i forholdsmessighetsvurderingen.

Det kom også fram at spythette kunne bli benyttet på barn. Spythette kan utgjøre en alvorlig helserisiko. Bruk av spythette kan bidra til å fremkalle sterk frykt og kvelningsfølelser i situasjoner som allerede er preget av et høyt stressnivå.⁴² Dette vil særlig kunne gjelde for sårbare personer som mindreårige, og i spesielt stor grad dersom de har rusproblemer og/eller psykiske helseutfordringer.

Gjennomgang av dokumentasjon fra de øvrige politidistriktene ga eksempler på at det var dokumentert bruk av maktmidler også inne i arrest som fremsto klart i strid med politiets instruksverk, og som er problematisk tatt i betraktning barns særlige krav på vern om integritet. I ett politidistrikt var det dokumentert at en mindreårig hadde blitt truet med pepperspray inne på celle for å få vedkommende til å gi fra seg telefonen.⁴³ Arrestinstruksen fastslår tydelig at pepperspray bare kan benyttes til selvforsvar i politiets arrestlokaler.⁴⁴

Politiets bruk av makt er også regulert i politiloven, i politiinstruksens generelle bestemmelser om bruk av makt i tjenesteutførelsen og i Politidirektoratets instruks om bruk av enkelte typer maktmidler i politiet.⁴⁵ Det finnes ikke egne regler om bruk av makt mot

³⁸ Europarådets regler for mindreårige lovovertredere, regel 90.2 og Havanareglene, regel 64.

³⁹ FNs barnekomité, Generell kommentar nr. 24, avsnitt 108. Se også Havanareglene, regel 64 og FNs spesialrapportør mot tortur (2015), avsnitt 84 f).

⁴⁰ Se EMDs dom i Bouyid mot Belgia (Storkammeravgjørelse), klagernr. 23380/09, avsnitt 100–113.

⁴¹ Se Bouyid mot Belgia, avsnitt 52–53 og 109–110.

⁴² Skriftlig innspill til Stortingets justiskomité 12. januar 2021 om endringer i straffegjennomføringsloven og Sivilombudets høringsuttalelse 30. september 2019 om forslag til endringer i straffegjennomføringsloven (bruk av spythette mv.).

⁴³ Det var ikke dokumentert at pepperspray hadde blitt benyttet, men en arrestforvarer hadde åpnet hylsteret og trukket opp sprayen «for å vise hva som kunne skje».

⁴⁴ Arrestinstruksen, kapittel 15 punkt 15.1 Generelt om maktmidler i politiets arrestlokaler.

⁴⁵ Politiloven § 6, politiinstruksen §§ 3-1 og 3-2 og Politidirektoratets rundskriv 2017/010 Instruks om bruk av enkelte typer maktmidler i politiet, RPOD-2017-10, 6. desember 2017.

barn og unge. Flere instanser har vært kritiske til dette, blant annet Barneombudet og Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM). Vi viser til NIMs brev til departementet om behov for en mer presis utredning av politiets maktbruk overfor mindreårige.⁴⁶ NIM påpeker at det gjelder et kvalifisert forholdsmessighetskrav ved bruk av makt overfor barn, og tilrår blant annet at det utredes hvordan politiloven og politiinstruksen med tilhørende retningslinjer kan endres for mer presist å reflektere det menneskerettslige vernet mindreårige har ved bruk av makt.

Sivilombudet ber om departementets redegjørelse for tiltak som er iverksatt for å sikre at barns særlige menneskerettslige vern mot inngripende maktbruk reflekteres tydeligere i lov- og instruksverket som regulerer politiets bruk av makt.

Videre oppfølging

Vi ber om en skriftlig redegjørelse fra departementet innen 1. mars 2022 om tiltak for å endre regelverk og praksis i samsvar med menneskerettslige krav på områdene som er gjennomgått ovenfor.

Hanne Harlem
sivilombud

Dette brevet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevet underskrift.

Kopi til:

Barne- og familiedepartementet
Riksadvokaten
Politidirektoratet
Agder politidistrikt
Finnmark politidistrikt
Innlandet politidistrikt
Møre og Romsdal politidistrikt
Nordland politidistrikt
Oslo politidistrikt
Sør-Vest politidistrikt
Sør-Øst politidistrikt
Troms politidistrikt
Trøndelag politidistrikt
Vest politidistrikt
Øst politidistrikt

⁴⁶ Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) Innspill – behov for utredning av mer presis regulering av politiets maktbruk overfor mindreårige, brev til Stortingets justiskomite og Justis- og beredskapsdepartementet 4. mars 2021, side 14.

